

5. přednáška

Eva Šlesingerová
SAN303

Rozhovory

- **Povaha kvalitativních dat a práce s nimi:**
  - Kvalitativní společenskovední data mají zpravidla povahu nahrávek rozhovorů a přepisů těchto nahrávek.
  - Rozhovory mohou mít částečně strukturovanou povahu (**připravené otázky a odpovědi na ně**) nebo mohou být zcela nestrukturované a mít spíše povahu **vyprávění**.
  - předmětem zájmu nejsou konkrétní osoby, ale sociální jevy, kategorie, problémy apod., o kterých rozhovor vypovídá.

Rozhovory

 nestrukturované, open-ended

 semi-strukturované

 strukturované

 Tváří v tvář rozhovory

 Telefonní rozhovory

 nahrané

 poznámky k rozhovoru

 přepisy

Obvyklý postup práce s rozhovorem:

- získání kontaktu (často od některého z dříve interviewovaných subjektů)
- dohodnutí schůzky, vysvětlení důvodu zájmu, získání souhlasu k provedení rozhovoru a k pořízení jeho nahrávky
- na diktafon nahrávaný rozhovor
- přepis rozhovoru
- analýza přepisu, případně i nahrávky (může probíhat i v týmu)
- případný nový kontakt se subjektem, další kolo rozhovoru, přepis, analýza
- publikace výsledků analýzy, která obvykle obsahuje úryvky z rozhovorů zbavené odkazů ke konkrétním jménům a místním názvům, pokud výzkumník nezískal souhlas k uvádění skutečných jmen subjektů
- posledním krokem může být archivace rozhovorů (buď pouze pro potřeby výzkumníka, nebo s možností přístupu širší odborné veřejnosti)

Osobní údaje obsažené ve výzkumném rozhovoru

- Vzhledem k ochraně osobních údajů chápeme výzkumný rozhovor následujícím způsobem:
- Výzkumný rozhovor má dvě části
  - **kontakt na konkrétní osobu** - z jeho pomocí lze subjekt rozhovoru jednoznačně identifikovat; tento údaj má povahu osobního údaje
  - **nahrávka rozhovoru a její přepis** - často obsahuje údaje, které by mohly vést k identifikaci dotčených osob, ale povaha těchto údajů si pro případnou identifikaci osob vyžaduje nepřiměřené úsilí: identifikace je možná jedině spojením různých náznaků roztroušených v nestrukturovaném nebo jen částečně strukturovaném textu rozhovoru; tyto údaje tedy samy o sobě nemají povahu osobních údajů.
- Přepis rozhovoru má tedy povahu osobního údaje jedině tehdy, pokud je zpracováván společně s kontaktem na jeho původce.

Rozhovory v praxi

- 1) Při pořizování rozhovoru je interviewovaný subjekt označen kódem (číslem, pseudonymem apod.).
- 2) Všechny následně vzniklé dokumenty (nahrávka rozhovoru, přepis nahrávky, seznamy citací z přepisů apod.) jsou označovány tímto kódem a nikoli skutečným jménem subjektu údajů.
- 3) Pokud tyto dokumenty i potom obsahují jednoznačné identifikační údaje (subjekt rozhovoru se na začátku rozhovoru představí, uvede datum narození apod.), budou i tyto údaje nahrazeny kódem.

Rozhovory v praxi

- 4) Tak vzniknou dva oddělené soubory dat s různým statutem
  - a. soubor kontaktů (zpravidla jméno, adresa, telefon) opatřený kódy, odkazujícími k přepisům
  - b. soubor nahrávek, přepisů těchto nahrávek a dalších dokumentů vzniklých v průběhu analýzy
- První soubor (a) bude mít povahu osobních údajů, druhý soubor (b) nikoliv.

Rozhovory v praxi

- 5) Zákon 101/2000 se potom bude týkat jen prvního souboru údajů (a). (Tyto údaje nejsou zdrojem analýzy. Jsou pouze pomůckou sloužící pro kontakt se subjekty rozhovorů pro různé účely: získávání dalších pater rozhovorů, informování subjektů o průběhu analýzy apod.)
- Pro zpracování těchto údajů je nezbytný prokazatelný, v případě citlivých údajů písemný, souhlas subjektů.

Rozhovory v praxi

- 6) Pokud písemné souhlasy získat nelze nebo by to bylo příliš nákladné, pak je možné postupovat tak, že soubor kontaktů nebude obsahovat žádný odkaz (kód), který by je jednoznačně spojoval s přepisy rozhovorů.
  - Soubor kontaktů tak bude zcela oddělen od potenciálně citlivých údajů obsažených v rozhovoru. Soubor kontaktů bude zpracováván jen po dobu výzkumu a po jeho skončení (tj. *“jakmile je to možné”*) bude zničen.

Informovaný souhlas

- *Souhlasím s tím, aby rozhovor s Janem Novákem pořázený Evou Šlesingerovou dne 30.9.2007*
- *(a) byl zpracováván v rámci výzkumného projektu ...*
- *(b) byl po skončení projektu předán do archivu pro použití v rámci dalších výzkumů (ano/ne)*
- *Přeji / nepřeji si, aby moje jméno bylo uváděno v publikacích založených na tomto rozhovoru.*
- *Datum:* *Podpis:*

Archivace rozhovorů

- Archivace má sloužit jednak k lepšímu využití vložených nákladů a jednak k rozšíření možností kontroly výzkumného postupu ze strany vědecké komunity.
- Vzhledem k ochraně subjektů rozhovorů je na praxi archivace kvalitativních sociologických dat důležité, že jde o archiv s kontrolovaným přístupem, obsah archivu je dostupný jen odborné veřejnosti a je chráněn celou řadou opatření.
  - 1) archivace rozhovoru včetně kontaktu na jeho subjekt; spolu s písemným (prokazatelným) souhlasem k jeho použití, ze kterého musí vyplývat souhlas s archivací
  - 2) archivace rozhovoru neobsahující kontakt na jeho subjekt; takový rozhovor neobsahuje osobní údaje a proto se na něj nevztahuje zákon 101/2000 ani povinnost archivovat spolu s ním písemný (prokazatelný) souhlas k archivaci;

Rozhodnutí o archivovatelnosti rozhovoru leží plně na odpovědnosti výzkumníka, který rozhovor do archivu poskytuje.

Narativní interview

- Otevřený, hloubkový rozhovor. V narativním interview je informant/ka povzbuzován k tomu, aby ve spontánním vyprávění zprostředkoval:
  - Spolu se svými osobními životními prožitky i kolektivně- historické biografické události s jejich konkrétními situačními průběhy

Narativní interview

- Spontánní vyprávění, vrstvení prožitků a proces vzpomínání
- 1. Téma interview a jeho příběhový charakter, vyjednávací fáze rozhovoru (povzbuzování, podpora informanta)
- 2. Monologická povaha počáteční fáze vyprávění, posluchačská práce výzkumníka, zákaz intervencí, které rozhovor nově tematizují (spontánní vyprávění)

Narativní interview

- 3. Narativizující otázky: nerealizovaný vypravěčský potenciál. Schopnost iniciace dalšího vyprávění
- 4. Otázky, které stimulují popisné a argumentativní vyprávěcí aktivity (portrétování, situace, sociální světy)

Narativní interview

- Rekonstrukce sociálních a biografických procesů, které jsou strukturovány jako procesy v chronologickém sledu přediva toho, co bylo před tím a co potom
- Bariéry rozvzpomínání: aktualizace usazených prožitků, v průběhu rozhovoru se může kognitivně neuchopené stát průhlednějším, uspořádanějším.

Narativní interview

- NI se nehodí na všechny události a jevy. Je aplikovatelné tam, kde se dá vyprávět příběh, kde sociální jev má charakter prožitého procesu. Vzpomínání.
- Nelze při snaze o kvantitativní popis zkoumaného jevu.
- Časově náročné (ve fázi sběru dat, přepisů, analýzy)
- CÍL: Objevení nových procesů, interpretací
- Zákaz předkódování

Focus group

- Také nazývané „skupinové interview“ (evaluace projektu, skupinová dynamika)
- strukturovaný, polo-strukturovaný a nestrukturované formáty
- Role moderátora
- Focus group ne jako jediná výzkumná technika (míru konsensu o tématu, specifická skupina: experti, názoroví vůdci, apod.)

Kategoriální systémy

Základní analytické proměnné

- **Prostor** - kde se nacházela osoba, objekt, událost
- **Objekt** - o jaký objekt se jednalo, kdo ho použil, kde a pro jaký účel
- **Aktivity** - kdo dělal co, kde to dělal a kdy
- **Události** - jaké aktivity se projevovaly, kde, jak dlouho, kdo se na nich podílel

Kategoriální systémy

Základní analytické proměnné

- **Čas** - jaké aspekty času jsou důležité (často, naposled, atd.)
- **Aktéři** - jaké skupiny lze identifikovat, co dělají, co si myslí a o jiných
- **Cíle** - jaké jsou individuální a skupinové cíle
- **Názory a pocity** - co si členové jednotlivých skupin myslí a jaké mají názory k příslušnosti ke skupině a o událostech, jaké prožívají emoce a jak je vyjadřují

Analytické postupy jsou navrženy tak aby:

- Spíše vytvářely než pouze ověřovaly teorii
- Dodávaly výzkumnému procesu kritičnost, která je předpokladem „dobré“ vědy.
- Pomáhaly analytikovi s překonáním jeho předsudků a domněnek, které vnáší do výzkumného procesu a které by se u něj během výzkumu mohly vyvinout.
- Zajišťovaly zakotvení a hutnost a rozvíjely citlivost a integraci nutnou pro vytvoření bohaté, úzce provázané, vysvětlující teorie.
  - Je nutné udržovat rovnováhu mezi tvořivostí, vytrvalostí, kritičností a teoretickou citlivostí.

Kódování

- Analýza v zakotvené teorii se skládá z hlavních tří typů kódování:
  - 1. otevřeného kódování
  - 2. axiálního kódování
  - 3. selektivního kódování
- Hranice uměle vytvořené, v praxi přecházíme od jednoho typu k druhému

Kódování

- Definice termínů:
  - *Pojmy*: Pojmová označení přidělená jednotlivým událostem, případům a jiným výskytům jevu.
  - *Kategorie*: Třída pojmů. Tato třída vznikne, když se při vzájemném porovnávání pojmů zdá, že náležejí podobnému jevu. Pojmy seskupené do vyššího řádu - pod abstraktnější pojem nazývaný kategorie
  - *Kódování*: Proces analýzy údajů
  - *Otevřené kódování*: Proces rozebírání, prozkoumávání, porovnávání a kategorizace údajů.

Kódování

- Definice termínů:
  - *Vlastnosti*: Znaký nebo charakteristiky náležející kategorii
  - *Dimenze*: Umístění vlastnosti na nějaké škále
  - *Rozložení na dimenze*: Proces rozložení vlastností na její jednotlivé dimenze

Postup

- Označování jevů (pojmy, se kterými se dá pracovat)
- Určování kategorií (seskupování pojmů, použití již existujících pojmů: musím se k nim vymezit, slova, která používají informátoři)
- Vlastnosti (Paní v červeném: typ činnosti, frekvence výskytu, míra, intenzita, délka trvání)

- Rozhovor, dokument, poznámky: řádek za řádkem (věty, slova)
- Celý dokument (o co tu jde?)

- Využití kladení otázek
  - Ne konkrétní, ale obecně zaměřené (lidí s se zkoumaným problémem)
  - Otázky časové, prostorové, upřesňující, technické

Analýza slova, větného úseku, věty

- Význam slova: pivo, rodina, kamarád
- „Pokud si možné významy během interakce neověřujeme s mluvčími nebo pokud se nenaučíme ptát, jaké významy mají pro naše respondenty různé, z analytického hlediska významné, termíny, omezujeme tím potenciální rozvoj své teorie“.

- Technika porovnávání:
  - Technika protikladů (posilování a šachy: věk, místo, speciální nářadí, čas; muži vs. ženy)
- Porovnávání dvou nebo více jevů:
  - ženy štíhlé, ženy neštíhlé
- Porovnávání se vzdálenými jevy
  - Hraní na housle, kulturistika

Další kódování

- Otevřené kódování údaje rozděljuje a umožňuje určit některé kategorie, jejich vlastnosti a umístění na dimenzionálních škálách. Axiální kódování tyto údaje novým způsobem skládá dohromady *vytvářením spojení mezi kategorií a jejími subkategoriemi*.
- AK: bližší určení kategorie(jevu) pomocí
  - Podmínek, které ji zapříčiňují
  - Kontextu, v němž je zasazen
  - Strategií jednání a interakce, pomocí kterých je zvládán, vykonáván
  - Následků těchto kategorií